

Мельник С.І.

кандидат економічних наук, доцент,
заступник декана факультету № 2
(підготовка фахівців для підрозділів кримінальної поліції)
Львівського державного університету внутрішніх справ

Melnyk Stepan

Lviv State University of Internal Affairs

ДОСЛІДЖЕННЯ ВИКЛИКІВ, РИЗИКІВ, ЗАГРОЗ ТА НЕБЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

RESEARCH CHALLENGES, RISKS, THREATS AND DANGERS IN THE SYSTEM OF ENSURING FINANCIAL SECURITY OF THE ENTERPRISE

Дослідження понятійно-категоріального апарату забезпечення фінансової безпеки підприємств включало в собі такі поняття, як «виклик», «ризик», «загроза», «небезпека» та «дестабілізуючий чинник». У результаті проведених досліджень визначено місце кожного з них і запропоновано власне бачення щодо їхньої сутності. Встановлено, що під загрозою фінансовій безпеці підприємства слід розуміти такий вплив дестабілізуючих чинників на його фінансовий стан, який може призвести до потенційних або реальних збитків. Ураховуючи етапи життєвого циклу підприємства, сформовано процес інтенсифікації загроз протягом даного циклу. Ключовим у процесі забезпечення фінансової безпеки підприємства є момент, коли загрози здійснюють суттєвий вплив на фінансову сферу, оскільки це може призвести до фатальних наслідків.

Ключові слова: фінансова безпека підприємства, виклики, ризики, загрози, небезпека, дестабілізуючий чинник.

Исследование понятийно-категориального аппарата обеспечения финансовой безопасности предприятий включало в себя такие понятия, как «вызов», «риск», «угроза», «опасность» и «дестабилизирующий фактор». В результате проведенных исследований определено место каждого из них и предложено собственное видение их сущности. Установлено, что под угрозой финансовой безопасности предприятия следует понимать такое влияние дестабилизирующих факторов на его финансовое состояние, которое может привести к потенциальному или реальному ущербу. Учитывая этапы жизненного цикла предприятия, сформирован процесс интенсификации угроз в течение данного цикла. Ключевым в процессе обеспечения экономической безопасности предприятия является момент, когда угрозы оказывают существенное влияние на финансовую сферу, поскольку это может привести к фатальным последствиям.

Ключевые слова: финансовая безопасность предприятия, вызовы, риски, угрозы, опасность, дестабилизирующий фактор.

It is impossible to talk about security without such concepts, which became the foundation for the formation of such a science as securitology. These concepts include: «challenge»; «risk»; «threat»; «danger» and «destabilizing factor». All these concepts make it possible better characterize the essence of the process of ensuring security at the enterprise, since without counteracting precisely these phenomena, it is impossible to achieve a high level of security. Financial security is also characterized by a «clash» with the phenomena listed above, and therefore each of the concepts should be considered in more detail. The purpose of the study is to analyze key concepts of the conceptual-categorical apparatus of financial security of the enterprise and to determine their place in the process of ensuring financial security of the enterprise. The study of the conceptual and categorical apparatus for ensuring the financial security of enterprises included such concepts as «challenge», «risk», «threat», «danger» and «destabilizing factor». As a result of the research, the place of each of them was determined and their own vision of their essence was proposed. Taking into account the stages of the life cycle of the enterprise, the process of intensifying threats during this cycle has been formed. Since its inception, any socio-economic system is faced with a large number of challenges that can progress without a proper response, turn into risks and threats in the financial sphere. In our opinion, it is the moment when exter-

nal and internal threats begin to significantly affect the financial sphere, we can talk about the stage of a recession of an enterprise in all components of economic security. The process of intensifying threats can take a long period of time and without counteraction or adaptation, the company will not be able to ensure financial security and, as a result, the liquidation stage will begin. Ensuring the financial security of the enterprise is a very complex, multi-level process that must promptly identify and respond to every challenge, risk or threat, in order to prevent the onset of danger and the formation of a financial crisis. To do this, it is not enough to apply traditional management methods; a mechanism should be developed to ensure the financial security of the enterprise, which will include the most specialized tools and be based on relevant principles.

Key words: financial security of the enterprise, challenges, risks, threats, danger, destabilizing factor.

Постановка проблеми. Процес забезпечення будь-якого виду безпеки соціально-економічної системи включає в себе велику кількість понять та категорій, які є невід'ємною його частиною. Неможливо говорити про безпеку без таких понять, які стали фундаментом для утворення такої науки, як безпекологія. Такими поняттями є «виклик», «ризик», «загроза», «небезпека» та «дестабілізуючий фактор (чинник)». Усі ці поняття дають змогу краще охарактеризувати сутність самого процесу забезпечення безпеки на підприємстві, оскільки без протидії саме цим явищам неможливо досягнути високого рівня захищеності. Фінансовій безпеці також притаманні «зіткнення» з вищеперерахованими явищам, тому слід детальніше розглянути кожне з понять.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню дослідження понятійно-категоріального апарату забезпечення фінансової безпеки підприємства присвячено значну кількість праць провідних учених-економістів, зокрема: Х. Мандзіновської, А. Штангрета, Я. Котляревського, О. Мельникова, К. Горячевої, Н. Пойда-Носик, Ю. Кракоса, Р. Разгона, Ю. Лаврової, Т. Кузенко, В. Прохорової, Н. Сабліної та ін.

Відаючи належне науковим працям, присвяченим даній проблематиці, дослідження таких категорій, як «виклик», «ризик», «загроза» та «небезпека», не проводилися в контексті сучасних змін у середовищі функціонування вітчизняних підприємств та не враховували при цьому етапи життєвого циклу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження понятійно-категоріального апарату забезпечення фінансової безпеки підприємства для визначення місця таких категорій, як «виклики», «ризик», «загрози», протягом усієї діяльності соціально-економічної системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одними з перших, із чим зустрічається підприємство на етапі свого зародження, є виклики. Причому ці виклики можуть прийти як з зовнішнього, так і з внутрішнього середовища підприємства. З розвитком підприємства та з ускладненням його діяльності виклики стають усе численнішими та складнішими.

Сам по собі виклик не має позитивного чи негативного забарвлення. Його присутність може призвести як до негативних явищ, таких як зниження темпів виробництва, фінансова криза, так і до позитивних (прискорення розвитку підприємства, впровадження інноваційних рішень і технологій, посилення позицій підприємства на ринку збуту).

У наукових колах поняття «виклик» є неоднозначним та різноманітним за трактуванням.

Так, М. Копитко [1, с. 27] трактує поняття «виклик» як певну сукупність обставин, вплив яких не обов'язково може бути негативний, на які необхідно задіяти певні ресурси, у разі бездіяльності ці обставини можуть призвести до позитивних чи негативних наслідків.

Я. Тимків [2, с. 177] трактує поняття «виклик» як певні нові явища та події, на які підприємство повинне співрозмірно відповісти, у разі відсутності відповіді виклик має тенденцію до трансформування в загрози. Ми частково погоджуємося з таким трактуванням поняття, але виклики можуть перетворитися не лише на загрози, а й на ризики та реальну небезпеку.

На нашу думку, під викликом слід розуміти певне явище, яке може бути як негативного, так і позитивного спрямування, що вимагає від підприємства відповідної реакції та застосування тих чи інших заходів із метою недопущення негативних наслідків.

Серед науковців, поняття «ризик» вже не має такої двозначності у своєму трактуванні. Практично завжди ризики в усіх дослідженнях трактують як щось негативне для підприємства, що може призвести до небажаних наслідків.

Наприклад, А. Загородній та Г. Вознюк [3] трактують поняття «ризик» як реальну можливість небезпеки виникнення неочікуваних утрат від наявного прибутку чи майна, що пов'язана з настанням змін або несприятливими обставинами на підприємстві. На нашу думку, таке визначення є неповним, оскільки ризик не обов'язково має нести реальну небезпеку. Підприємство завжди буде стикатися з різного роду ризиками на кожному етапі своєї життєдіяльності, і це не означає, що кожен із них у кінцевому підсумку виявиться реальною небезпекою.

Якщо досліджувати поняття «ризик» у фінансовій сфері діяльності підприємства, то тут його трактування дещо відрізняється від указанного вище.

Зокрема, М. Лапуста та Л. Шаршуківа [4, с. 501] трактують поняття «ризик» у фінансовій сфері підприємства як певну ймовірність настання фінансових витрат, які виникають у ситуації фінансової невизначеності та які можуть виявитися у зниженні обсягів прибутків, втрати частини майна чи капіталу.

Таким чином, на нашу думку, під ризиком слід розуміти такого роду ймовірність, яка за тієї чи іншої ситуації може призвести до появи реальної або потенційної загрози, що, своєю чергою, має можливість зруйнувати систему безпеки та сприяти кризовому розвитку на підприємстві.

Сучасні наукові погляди щодо сутності поняття «загроза» не дають змоги дійти до однієї спільної думки.

Наприклад, одна група науковців [5–7] вважає, що загрози – це одна з форм небезпеки. При цьому, як стверджує М. Єрмошенко [7], загроза може бути одночасно й сукупністю негативних чинників чи умов.

З економічного погляду до визначення поняття «загроза» підійшли О. Сорочан та Д. Ігнатюк [8, с. 19]. Вони трактують дане поняття як сукупність умов та чинників, яким притаманний дестабілізуючий вплив на функціонування і розвиток економічної системи.

Щодо розгляду поняття «загроза» у фінансовій сфері, то влучним є підхід, запропонований І. Бланком [9, с. 53]. На його думку, під загрозою у фінансовій сфері слід розуміти таку форму вираження суперечностей фінансових інтересів у фінансовому середовищі функціонування підприємства, за якої відображається реальна та потенційна можливість прояву деструктивного впливу різноманітних чинників на їх реалізацію.

Ми погоджуємося із запропонованим В. Франчуком [10, с. 65] підходом щодо трактування сутності поняття «загроза». Так, він стверджує, що загроза – це дія дестабілізуючих природних і (або) суб'єктивних чинників, пов'язаних із недобросовісною конкуренцією, порушенням законів та норм, цілісності процесів чи об'єктів, що можуть спричинити потенційні або реальні збитки.

Отже, під загрозою фінансовій безпеці підприємства слід розуміти такий вплив дестабілізуючих чинників на його фінансовий стан, який може призвести до потенційних або реальних збитків.

Розвиток безпекознавства та досвід діяльності великої кількості підприємства демонструють, що кожна соціально-економічна система може мати два стани: безпечний та небезпечний. На перший погляд поняття «безпека» та

«небезпека» є антонімічними один до одного. Без сумніву, ми погоджуємося із цим, але слід зауважити, що розвиток кожного поняття був би неможливий без дослідження іншого.

Саме тому з історичним розвитком поняття «безпека» відбувався активний розвиток поняття «небезпека». У своїх початкових проявах безпека переважно стосувалася ризиків та загроз для життя індивіда, таким чином, довгий час трактування поняття «небезпека» не виходило за межі вітальних функцій людини.

На думку З. Герасимчука та Н. Вавдіюка [11], поняття «небезпека» слід трактувати як деструктивні зміни у корпоративній системі підприємства, які зумовлені витратами та пов'язані з існуванням загрози.

Ми погоджуємося з визначенням В. Франчука [12], який під безпекою розуміє деструктивні граничні зміни в корпоративній системі, спричинені реальними втратами, пов'язаними з реалізацією загрози.

Одним із ключових термінів, які можна зустріти в багатьох визначеннях понять «загроза» та «небезпека», є «дестабілізуючий чинник». Слід конкретизувати дане поняття. Дослідження загрози і небезпеки дає змогу стверджувати, що дестабілізуючі чинники є невід'ємною частиною цих понять.

Згідно із сучасним словником, дестабілізуючий чинник – це причини або суттєві обставини загроз.

Трохи іншої думки О. Халіна, А. Штангрет, Л. Сухомлин та О. Мельников [14, с. 16], які вважають, що під дестабілізуючими чинниками слід розуміти рушійну силу, яка має негативний характер і може вплинути на стабільність будь-якого об'єкта чи системи.

На нашу думку, під дестабілізуючими чинниками у фінансовій сфері діяльності підприємства слід розуміти такого роду явища або обставини, які можуть залежно від сили дії негативно вплинути на його фінансовий стан, що в результаті призведе до зниження фінансової безпеки.

Дестабілізуючі чинники зароджуються та можуть впливати на діяльність підприємства ще на етапах викликів та ризиків. Окрім того, нові виклики та ризики лише підсилюють їх. Вони не з'являються без причини і через те, що можуть бути як внутрішні, так і зовнішні, не залежать від поточного рівня фінансової безпеки на підприємстві.

Процес негативного впливу тих чи інших загроз на фінансову безпеку можна продемонструвати через дані поняття, поділивши їхній вплив та розвиток на дві умовні зони – безпеку і небезпеку (рис. 1).

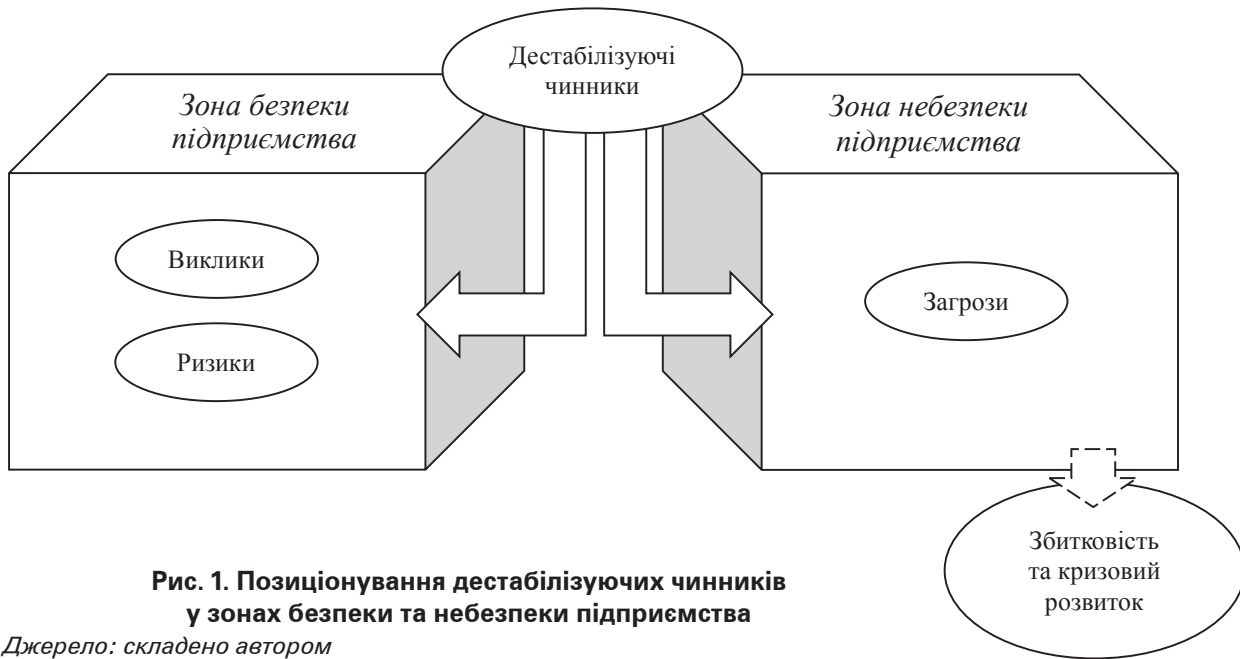

Рис. 1. Позиціонування дестабілізуючих чинників у зонах безпеки та небезпеки підприємства

Джерело: складено автором

Фінансова безпека являє собою один із ключових складників економічної безпеки. Причиною такої вагомості цього складника є те, що найбільш впливові загрози виникають саме у фінансовій сфері. Але не слід забувати й про інші складники економічної безпеки, оскільки переважна більшість різноманітних викликів, ризиків спочатку утворюється саме в таких складниках, як кадровий, силовий і т. д. У подальшому вони в процесі тих чи інших етапів життєвого циклу підприємства можуть спровокувати виникнення або посилення загрози для фінансової безпеки.

Процес інтенсифікації загроз протягом життєвого циклу підприємства зображено на рис. 2.

З моменту зародження будь-якої соціально-економічної системи зіштовхується з великою кількістю викликів, які можуть прогресувати і без належного реагування, перетворитися на ризики та загрози у фінансовій сфері.

На нашу думку, саме момент, коли зовнішні і внутрішні загрози починають суттєво впливати на фінансову сферу, можна говорити про стадію спаду підприємства за всіма складниками економічної безпеки. Процес інтенсифікації загроз може займати тривалий період часу і без

Рис. 2. Процес інтенсифікації загроз протягом життєвого циклу підприємства

Джерело: складено автором

протидії або адаптації підприємство не зможе забезпечити фінансову безпеку і, як результат, настане стадія ліквідації.

Висновки з даного дослідження. Забезпечення фінансової безпеки підприємства є дуже складним, багаторівневим процесом, який повинен своєчасно виявляти та реагувати на кожен виклик, ризик чи загрозу для недопу-

щення настання небезпеки й утворення фінансової кризи. Для цього недостатньо застосувати традиційні методи управління, слід розробити механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства, який включатиме максимально профільний інструментарій та базуватиметься на відповідних принципах. У подальшому слід приділити цьому більше уваги.

Список використаних джерел:

1. Копитко М.І. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємств : дис. ... д.е.н. : спец. 21.04.02 ; Університет економіки і права «КРОК». Київ, 2015. 478 с.
2. Тимків Я.І. Особливості та класифікація сучасних загроз національній та міжнародній безпеці. *Науковий вісник Одеського державного економічного університету*. 2006. № 11(31). С. 176–183.
3. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник. Київ : Знання, 2007. 1079 с.
4. Лапуста М.Г., Шаршукова Л.Г. Ризики в підприємницькій діяльності. Москва : ИНФРА-М, 1998. 224 с.
5. Живко З.Б. Економічна безпека підприємства: сутність, механізм забезпечення та управління : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 260 с.
6. Горячова К. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки. *Економіст*. 2003. № 8. С. 65–67.
7. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. Київ : Київ. нац. торг-екон. ун-т, 2001. 309 с.
8. Бланк І.А. Управління фінансовою безпекою підприємства. Київ : Ельга, Ніка-Центр, 2009. 784 с.
9. Сорочан О., Ігнатюк Д. Економічна безпека: стан і загрози в республіці Молдова. *Zeszyty naukowe politechniki rzeszowskiej ekonomia i nauki humanistyczne*. 2002. № 3. Z. 19.
10. Франчук В.І. Теорія безпеки соціальних систем : підручник. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 216 с.
11. Герасимчук З.В., Вавдіюк Н.С. Економічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення : монографія. Луцьк : Надстир'я, 2006. 243 с.
12. Франчук В.І. Основи економічної безпеки : навчальний посібник. Львів : Каменярь, 2009. 203 с.
13. Нечволод Л.І. Сучасний словник іншомовних слів. Харків : Торсінг Плюс, 2007. 768 с.
14. Фінансова безпека машинобудівного підприємства: методичні засади формування та забезпечення / Х.О. Мандзіновська та ін. Львів : Укр. акад. друкарства, 2016. 226 с.

References:

1. Kopytko M.I. (2015). *Kompleksne zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky pidpryemstv* [Comprehensive ensuring the economic security of enterprises] : dy`s. na zd. nauk. st. d.e.n. za specz. : 21.04.02. Vyshhyj navchalnyj zaklad «Universytet ekonomiky i prava «KROK»». (in Ukrainian)
2. Tymkiv Ya.I. (2006). *Osoblyvosti ta klasyfikaciya suchasnyh zagroz nacionalnij ta mizhnarodnij bezpeki* [Features and Classification of Modern Threats to National and International Security]. *Naukovyj visnyk Odeskogo derzhavnogo ekonomichnogo universytetu*. # 11(31). (in Ukrainian)
3. Zagorodnij A.G., Voznyuk G.L. (2007). *Finansovo-ekonomichnyj slovnyk* [Financial and Economic Dictionary]. K. : Znannya. (in Ukrainian)
4. Lapusta M.G., Sharshukova L.G. (1998). *Ryzyky v pidpryemnyczkij diyalnosti* [Business risks]. Moskva : INFRA-M. (in Ukrainian)
5. Zhyvko Z.B. (2012). *Ekonomichna bezpeka pidpryemstva: sutnist, mexanizm zabezpechennya ta upravlinnya* [The economic security of the enterprise: the essence, the mechanism of security and management] : monografiya. Lviv : Lvivskij derzhavnyj universytet vnutrishnih sprav. (in Ukrainian)
6. Goryachova K. (2003). *Finansova bezpeka pidpryemstva. Sutnist` ta misce v sy`stemi ekonomichnoyi bezpeky* [Financial security of an enterprise. The essence and place in the system of economic security]. *Ekonomist*. (in Ukrainian)
7. Yermoshenko M.M. (2001). *Finansova bezpeka derzhavy: Nacionalni interesy, real`ni zagrozy, strategiya zabezpechennya* [Inancial Security of the State: National Interests, Real Threats, Security Strategy]. Kyiv : Kyiv. nac. torg-ekon. un-t. (in Ukrainian)
8. Blank I.A. (2009). *Upravlinnya finansovoyu bezpekoyu pidpryemstva* [Financial security management company]. Kyiv : Elga, Nika-Centr. (in Ukrainian)
9. Sorochan O., Ignatyuk D. (2002). *Ekonomichna bezpeka: stan i zagrozy v respubliци Moldova* [Economic security: state and threats in the Republic of Moldova]. *Zeszyty naukowe politechniki rzeszowskiej ekonomia i nauki humanistyczne*. 2002. # 3. (in Ukrainian)
10. Franchuk V.I. (2016). *Teoriya bezpeky socialnyh system* [he Theory of Social Systems Safety] : pidruchnyk. L`viv : L`vDUVS. (in Ukrainian)

11. Gerasy`mchuk Z. V., Vavdiyuk N.S. (2006). Ekonomichna bezpeka regionu: diagnostyka ta mehanizm zabezpechennya [Economic security of the region: diagnostics and support mechanism] : monogr. Luczk : Nadstyrya. (in Ukrainian)
12. Franchuk V.I. (2009). Osnovy ekonomichnoyi bezpeky [Basics of economic security] : navch. posib. Lviv : Kamenyar.
13. Nechvolod L.I. (2007). Suchasnyj slovnyk inshomovnyh sliv [Modern dictionary of foreign words]. X. : Torsing Plyus. (in Ukrainian)
14. Mandzinovs'ka Kh.O., Shtanhret A.M., Kotlyarevs'kyy Y.V., Mel'nykov O.V. (2016). Finansova bezpeka mashynobudivnoho pidpryyemstva: Metodychni zasady formuvannya ta zabezpechennya [Financial security of the machine-building enterprise: Methodological principles of formation and provision]. L'viv : Ukr. akad. drukarstva. (in Ukrainian)